

הוראת מדעי הרוח בגישה רב-תחומית

הפדגוגיה הביקורתית של פאולו פריירה וממשיכיו, והתרומה האפשרית שלה לחינוך בגיל הרך בישראל

רוקסנה פלמן

בהנחיית: ד"ר שי פרוגל

תקציר

במסגרת לימודי לתואר שני, למדתי קורס שעסק ב"דיאלוג החינוכי". בקורס זה בחנו את מושג הדיאלוג מנקודות מבט פילוסופיות, פסיכולוגיות, ספרותיות וחינוכיות. בין ההוגים ואנשי חינוך הרבים שלמדנו, נחשפתי לפאולו פריירה, הרואה בדיאלוג את המפתח לחינוך מוצלח. הדיאלוג, לדעת פריירה, משחרר את התלמיד ממצב של דיכוי ומאפשר לו להיות אקטיבי יותר ביחס לעצמו ולסביבתו.

חשיפה זו הניעה אותי לחקור עוד על דרכו החינוכית ותורתו של פאולו פריירה, מחנך ברזילאי דגול, שכתב ספרים רבים על פדגוגיה בארבעים השנים האחרונות. רוב ספריו מבוססים על ניסיון חייו כמורה של איכרים אנאלפא-ביתיים, במציאות המיוחדת של אמריקה הלטינית. אני נולדתי וגדלתי בדרום אמריקה למשפחה יהודייה ממעמד בינוני. המציאות, שפריירה מתאר, מוכרת לי היטב, מציאות של מעמדות ברורים, פערים עצומים בין מעמד עשיר להמון כמעט חסר כל, עוולות וחוסר צדק. היכרות זו מקרוב עם עוולות החברה, הניעו אותי לרצות להעמיק את הידע שלי עם הגותו של פריירה, שמנסה לתת מענה לאי-צדק חברתי זה דרך החינוך.

במציאות הישראלית של היום הפערים החברתיים הולכים וגדלים ואנו נתקלים יותר ויותר בגילויים של עוול ודיכוי. כגננת, היה לי חשוב בעבודה זו לבחון את התאמת רעיונותיו לגן הילדים בישראל. העבודה מראה, לדעתי, שניתן בהחלט לאמץ חלק מרעיונותיו של פריירה כדי לשפר ולשכלל את החינוך בגן הילדים של ישראל בשנות האלפיים.

חשוב לי להוסיף, שבעקבות כתיבת העבודה, אני מיישמת בגן-הילדים עקרונות מן הפדגוגיה הביקורתית, המתורגמים למעשים, מתוך אמונה שלמה שהיא עשויה להניב, בעתיד, אזרחים בעלי תודעה חברתית גבוהה.

עבודה זו עוסקת בפדגוגיה הביקורתית של פריירה וממשיכיו, ותרומתה אפשרית לחינוך בגיל הרך בארץ. מטרת הפדגוגיה הביקורתית היא הגברת המודעות למציאות החברתית, וגילוי מוקדים של אי השוויון, אפליה, דיכוי וניצול. בכך, היא עומדת, טוען פריירה, בניגוד לתוכנית הלימודים הרשמית, שמקבעת מיתוסים לשם השרשת האידיאולוגיה השלטת ושימור המצב החברתי הקיים. כל המרכיבים של הפדגוגיה המשחררת נובעים מהחזון החברתי שלה, ששואף לתמורה ולשינוי בכל חברה, שבה קיימים מוקדים של אי שוויון, אפליה, ניצול או דיכוי.

לפדגוגיה הביקורתית, או, בשמה האחר, הפדגוגיה המשחררת, שורשים הנעוצים הן בגישות קלאסיות, שמקורן מגיע עד אפלטון, והן בגישות מודרניות ופוסט-מודרניות, דוגמת מארקסיזם ואנטי-קולוניאליזם. הפרק הראשון בעבודה דן בשורשיה הפילוסופיים של הגותו החינוכית של פריירה, שמקורם בקרל מרקס, ג'ון דיואי ובאקזיסטנציאליזם.

הפרק השני בעבודה דן בהגותו החינוכית של פריירה, ומתמקד במונחי היסוד שלה, כמו, יחסי מדכא- מדוכא, שחרור, ודיאלוג. מן הפרק עולה, שמהפכנותו של פריירה בתחום החינוך היא בכך, שהוא רואה בחינוך כלי למאבק חברתי, שבאמצעותו יכול להשתחרר האדם מעולה של חברה מדכאת, מנצלת ובלתי שוויונית.

הגותו החינוכית של פריירה מיוסדת על שתי הנחות בסיסיות: 1. לכל אדם, וגם לכל קבוצה, בכל מצב, יש משהו משמעותי לומר על המציאות ולעשות במציאות. 2. המדוכאים לא ישתחררו אם לא ישחררו את עצמם, המחנך אינו יכול לשחררם, אלא אך לסייע להם לשחרר את עצמם.

דרכו החינוכית של פריירה היא הדיאלוג. הדיאלוג, עבור פריירה, הוא האמצעי לפעולת השחרור של המדוכאים והמדוכאים כאחד. דרך הדיאלוג מבקש פריירה ליצור סוג אחר של תקשורת בין מורות ומורים לתלמידיהם. זהו תהליך חינוכי הדדי, שבו המחנך והתלמיד חושבים ביחד, והמחנך לומד מהחניך ולא רק החניך לומד מהמחנך. מדובר, במושגיו, על קהילה של סובייקטים, שמחליפים ביניהם דעות, למרות ההבדלים ביניהם.

לתורתו של פריירה ממשיכים רבים בעולם כולו. מבין ממשיכיו הרבים של פריירה, בחרתי להתמקד, בפרק השלישי בעבודה, בשני אישים בולטים: איירה שור והנרי גירו. איירה שור, הוא מתלמידיו המובהקים של פריירה. בספריו הוא מציג דיון ביקורתי ביחס לנושאים אקטואליים רבים, כגון, נשירת תלמידים מבית הספר, הצורך "בתידוע", מוטיבציה ללמידה וחשיבות המודעות הפוליטית-חברתית. הנרי גירו החל לבסס את מעמדו האקדמי כמרכזיסט וכהוגה חינוכי חשוב בראשית שנות השבעים. עיצובו האינטלקטואלי שזור באווירה המהפכנית של שנות השישים המאוחרות, אף שהושפע, באותה עת, גם מן האידיאולוגיה הפרוגרסיבית של דיואי. בשנים שלאחר מכן, הוא מזגן בשיח הפוסט-מודרני והפמיניסטי, ונסח פדגוגיה ביקורתית פוסט מודרנית. מאז ראשית פעילותיו כהוגה חינוכי הדגיש גירו את הקשר בין חינוך ופוליטיקה, ובחן את התפקיד שממלא בית הספר בשיח בין מורה ותלמידיו ואת המשמעויות הפוליטיות שטמונות בו.

הוגים חשובים אלה מציעים גישה חינוכית אך מהפכנית, אך אינם מתייחסים בתיאוריה החינוכית שלהם ליישום הפדגוגיה שלהם בחינוך לגיל הרך. הפרק האחרון של העבודה עוסק בבחינה יישומית של העקרונות של הפדגוגיה הביקורתית בחינוך לגיל הרך בארץ. אחת התובנות המרכזיות, העולות מן הפרק, ומהווה את המסקנה העיקרית של העבודה, היא, שהחינוך יכול וצריך לעורר מודעות פוליטית-חברתית, ודבר זה יכול להתחיל כבר בגן הילדים. העבודה מציעה אף דרכים ליישום רעיונות אלה בפעילויות השוטפות של הגן.